

Izlaganje s naučnog skupa

Primljeno 27. 5. 2019, prihvaćeno za objavljivanje 10. 6. 2019.

Prof. dr. sc. Izet Pehlić

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
izet.pehlic@gmail.com

PRIOLOG INTENZIVIRANJU INTERKULTURALNOG DIJALOGA KROZ SUVREMENI ŠKOLSKI KURIKULUM¹

Sažetak

Uloga škole kao odgojnog faktora jeste da osnaži mladu osobu u području socijalnih kompetencija, a u funkciji jačanja senzibiliteta za razvijanje socijalne bliskosti među različitim socijalnim grupacijama.

Ovo istraživačko nastojanje ima za cilj potpunije rasvjetljavanje socijalne distance kod bosanskohercegovačkih srednjoškolaca. Istraživački uzorak činilo je 310 gimnazijalaca (Opća gimnazija u Zenici, Srednjoškolski centar Pale, Gimnazija Fra. Grga Martić u Mostaru). Odjeljenja su birana metodom slučajnog izbora. U istraživanju su korišteni Upitnik o općim socio-demografskim podacima i Skala socijalne distance.

Rezultati istraživanja bi mogli poslužiti kao polazna osnova za kreiranje programa međunacionalnog i međuvjerskog dijaloga, te mogu biti poticaj za planiranje i programiranje izraženijeg prisustva interkulturalnog odgoja, odgoja za demokraciju i mir u školskom kurikulumu.

Ključne riječi: interkulturalni odgoj, socijalna distanca, školski kurikulum

UVOD

Multikulturalnost i plurikulturalnost označavaju postojanje više kultura na istom prostoru, dok interkulturalnost naglašava odnos među kulturama i neophodnost međusobne interakcije. Iako

¹ Rad je prezentiran na Međunarodnoj znanstvenoj konferenciji "Međureligijski dijalog u izazovima savremenog življenja", koju je 3. novembra 2018. godine, povodom 25 godina svoga djelovanja, organizirao Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici.

su evropska društva svakim danom sve više plurietnička i plurikulturalna, to ne znači da su i interkulturalna. Interkulturalizam podrazumijeva suočavanje s problemima koji se javljaju u odnosima između nosilaca različitih kultura, njihovo prihvatanje i poštivanje. Prefiks *inter* ne znači jednostavno prisustvo ili suživot, slučajno miješanje kultura, niti zamjenu jednog oblika mišljenja drugim, već mogućnost uspoređivanja različitih mišljenja, ideja i kultura na jednom prostoru. Interkulturalizam podstiče na razmišljanje o razlikama psiho-spoznajne, seksualne, etničke, kulturne, religiozne... prirode, o borbi protiv predrasuda, o mirnom suživotu među narodima, pojedincima ili grupama različitog porijekla, o jednakim mogućnostima u obrazovanju. Za Falangu (1993) interkulturalni odgoj znači odgoj za mir, odgoj za razvoj, za demokratski suživot, odgoj za ljudska prava (Falanga, 1993; prema: Piršl, 2002).

Ideja interkulturalizma i interkulturalnog odgoja i obrazovanja javlja se kao moguće rješenje za kvalitetan suživot u multikulturalnim zajednicama, a interkulturalni odgoj i obrazovanje postaje nezaobilazan faktor u procesu međusobnog upoznavanja i razumijevanja različitih kultura. Polazeći od realnosti da su upravo škole postale stjecištima različitih kultura i jezika, izazovi budućnosti pojedinca i društva očituju se, između ostaloga, u ustroju i kvalitetu odgojno-obrazovnih sistema.

Budući da u segmentu provođenja interkulturalnih principa u djelo ključno mjesto i ulogu zauzima školska odgojno-obrazovna praksa, suvremeno strukturirani školski kurikulumi nastoje artikulirati sadržaje, programe, metode rada i postupke nastavnika/odgajatelja koji se neće odnositi samo na stjecanje znanja nego će, promatrajući svijet iz različitih filozofskih uglova i širina, u neposrednim dodirima razgrađivati različite socijalne stereotipe, predrasude i stigmatizaciju među ljudima (Previšić, 2004, str. 105-120). U tom kontekstu, može se posmatrati i razvoj odnosa nastavnika prema kulturno drugačijim učenicima, dok pitanje interkulturalne kompetencije nastavnika postaje od ključne važnosti prilikom suočavanja s neminovnim promjenama u okviru odgojno-obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini.

Interkulturalni odgoj i obrazovanje, odnosno interkulturalno učenje podrazumijeva mnogo više od postojanja svjesnosti o različitosti. Interkulturalno učenje znači multikulturalno društvo u

okvirima interkulturalnog područja učenja, u kojem će se kompetencije zasnivati na otvorenosti, poštivanju i prihvaćenosti. Hrvatić i Prišl (2007) potcrtavaju da „ako pođemo od činjenice da se interkulturalni odgoj i obrazovanje ne zasnivaju samo na iskazivanju odgovarajućih stavova prema 'drugačijima' već na njihovu priznavanju i prihvatanju, tada je i interkulturalna kompetencija sposobnost iskazivanja navedenih osobina u interakciji s 'drugačijim'. Pitanje interkulturalne kompetencije postaje sve važnije posljednjih godina pojavom globalizacije i svjetskih kontakata među velikim kompanijama, organizacijama, ali i pojedincima, koji se ne mogu zamisliti bez uspješne komunikacije. Osim uspješne komunikacije, osnovni zahtjevi interkulturalne kompetencije postaju osjetljivost i samosvijest, odnosno razumijevanje ponašanja drugih, te način njihovog razmišljanja i viđenja svijeta“ (Hrvatić i Piršl, 2007, str. 221-228).

U multikulturalnom okruženju, kakvo je bosanskohercegovačko, nastavnik nije samo dobar poznavatelj drugih kultura, *brana* prema nastajanju stereotipa, jednostranih stajališta i predrasuda, već saradnik – kreator novih odnosa prema stvarnom znanju i uspješnim interkulturalnim odnosima (Hrvatić, 2005). Pritom se nameće njegova nova uloga koja se ogleda u osposobljavanju učenika za komunikaciju i prihvatanje ljudi koji su različiti od njega, kako bi se osjećao dostojnim i ravnopravnim članom zajednice kojoj pripada (Sleeter i Grant, 1994).

Problematika interkulturalne kompetencije osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća istraživala se pod različitim sinonimima: kroskulturalno prilagođavanje (Benson, 1978, str. 21-37), kroskulturalna komunikacijska djelotvornost (Ruben, 1987, str. 36-46), kroskulturalna djelotvornost (Kealey, 1989, str. 397-428), kroskulturalna kompetentnost (Ruben, 1989, str. 229-240), interkulturalna kompetentnost (Dinges, 1983, str. 176-202) i interkulturalna komunikacijska kompetentnost (Kim, 1991, str. 259-275; Wiseman, Hammer i Nishida, 1989). Želeći identificirati osnovne indikatore interkulturalne kompetencije, Benson (1978) ističe deset dimenzija interkulturalne kompetentnosti, Spitsberg (1989) smatra da interkulturalnu kompetentnost treba razmatrati sa stajališta interpersonalnih komunikacijskih teorija, dok Kim (1991) ističe da se proces interkulturalne kompetentnosti zbiva unutar svake osobe manifestirajući se u određenim emotivnim i

kognitivnim sposobnostima, odnosno u fleksibilnom ponašanju i komunikaciji (Kim, 1991, str. 259-275).

Indikatori interkulturalne kompetentnosti kod različitih autora zavise od toga koje komponente oni smatraju značajnim. Prema Byram i Zarate (1997) i Byram (1997), interkulturalnu kompetentnost čini pet ključnih elemenata: 1. stavovi; 2. znanje; 3. vještine interpretiranja (tumačenja) i odnos; 4. vještine otkrivanja i interkacije; 5. kritička kulturna svjesnost/politički odgoj. Hrvatić i Piršl navode: lične stavove, znanje, komunikaciju, razvoj osobnosti i društvene odnose (Hrvatić i Piršl, 2005). Većina autora, također, mišljenja je kako interkulturalna kompetencija ima kognitivnu, emocionalnu i ponašajnu (komunikacijsku) dimenziju, te se manifestira u određenim emotivnim i kognitivnim sposobnostima: fleksibilnom ponašanju i komunikaciji, empatiji i motivaciji za prilagođavanjem i prihvatanju drugačijeg viđenja stvarnosti. U tom kontekstu, interkulturalnu kompetenciju možemo definirati kao proces tokom kojeg čovjek razvija sposobnost prilagođavanja kulturno drugačijima, mijenjajući pritom svoja viđenja i shvatanja s ciljem boljeg razumijevanja i prilagođavanja zahtjevima multikulturalne realnosti. Pritom su pozitivne ponašajne karakteristike, poput poštivanja, strpljivosti, fleksibilnosti, empatije, otvorenosti, smisla za humor i radoznalosti, neke od odlika interkulturalno kompetentnog pojedinca. Prema tome, interkulturalno kompetentna osoba je ona koja je sposobna *vidjeti* odnos između različitih kultura, koja ima sposobnost medijacije, interpretacije, kritičkog i analitičkog razumijevanja svoje i tuđe kulture (Byram, 2000, str. 8-13).

METOD

Istraživanje je usmjereno na srednjoškolsku populaciju. Uzorak je činilo ukupno 310 bosanskohercegovačkih srednjoškolaca bošnjačke, srpske i hrvatske nacionalnosti, po dva odjeljenja drugog i četvrtog razreda (102 gimnazijalca Opće gimnazije u Zenici, 100 gimnazijalaca iz Srednjoškolskog centra iz Pala i 108 gimnazijalaca Gimnazije Fra. Grga Martić iz Mostara). Odjeljenja su birana metodom slučajnog izbora.

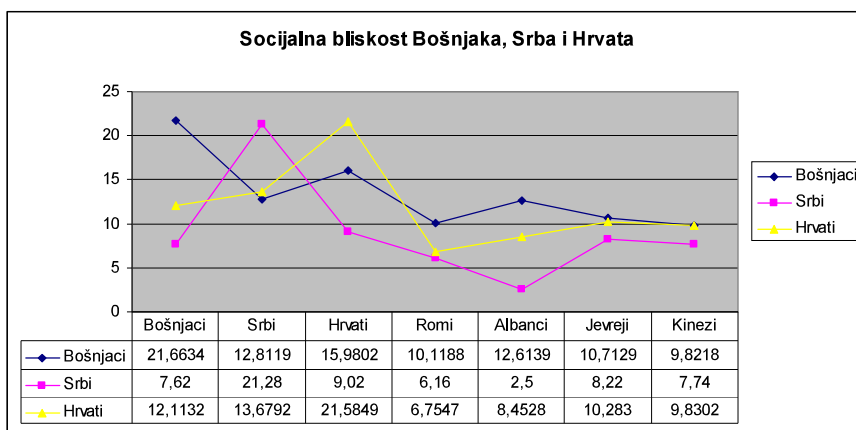
U radu su korišteni metod teorijske analize i dekriptivno-analitički Survey metod. Po svojoj naravi, istraživački postupak je

deskriptivni neeksperimentalni. Glavne tehnike korištene u istraživanju su anketiranje i primjena skala i upitnika.

Od instrumenata u istraživanju su korišteni Upitnik o općim socio-demografskim podacima i Skala socijalne distance (modificirana Bogardusova skala).

REZULTATI I DISKUSIJA

U cilju znanstvenog argumentiranja potrebe za razvijanjem interkulturalnih kompetencija kod učenika i nastavnika kroz suvremeni školski kurikulum, ispitana je priroda socijalne distance bosanskohercegovačkih srednjoškolaca. U okviru socijalne distance ispitivana je etnička distanca između Bošnjaka, Srba i Hrvata, te njihovi stavovi o socijalnom prihvatanju Roma, Albanaca, Jevreja i Kineza.

Grafikon 1. *Grafički prikaz aritmetičkih sredina socijalne bliskosti Bošnjaka, Srba i Hrvata*

Iz grafičkog prikaza 1 vidljivo je, na osnovu analize aritmetičkih sredina ukupne socijalne bliskosti, da su rezultati istraživanja pokazali kako Bošnjaci pokazuju najveću ukupnu socijalnu bliskost, odnosno najmanju ukupnu socijalnu distancu. Postoje samo dva izuzetka. Hrvati pokazuju manju socijalnu distancu od Bošnjaka prema Srbima i Kinezima. S druge strane, Srbi pokazuju najveću socijalnu distancu prema svim nacijama.

Prirodu nalaza o najmanjoj socijalnoj distanci koju pokazuju Bošnjaci najbolje interpretira Tone Bringa, razmišljajući o tome kako Bošnjaci grade i razumijevaju svoj kolektivni identitet, kada kaže: „Muslimani su govorili o svom kolektivnom identitetu u idiomu koji nije naglašavao porijeklo ('etničitet') i koji se, umjesto toga, usredsređivao na zajedničku sredinu, kulturne običaje, zajedničko osjećanje i zajedničko iskustvo. To što nisu toliko insistirali na porijeklu i 'zajedničkoj krvi' kao nečemu što definiše njihov 'etnički identitet', dijelom ih je isključivalo iz etno-nacionalističkog diskursa zasnovanog na tom načelu“ (Bringa, 1997; prema: Vejo, 2003, str. 15).

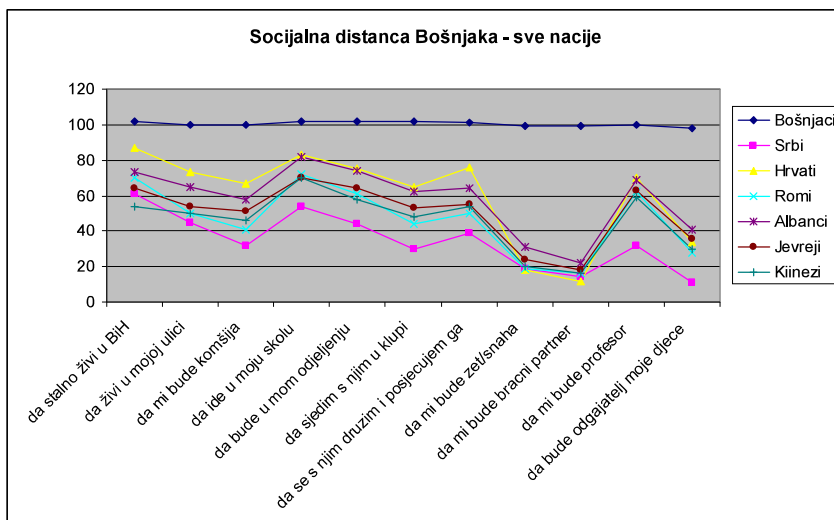
Analizom deskriptivne statistike za sve varijable korištene u istraživanju, uvidom u aritmetičke sredine za ukupnu socijalnu prihvaćenost, možemo konstatirati da su najprihvaćeniji Srbi ($M=15,9$), zatim Hrvati ($M=15,7$), Bošnjaci ($M=13,8$), a najmanje prihvaćeni su Romi ($M=7,7$), što je u skladu sa dosadašnjim istraživanjima.

U cilju detaljne analize nivoa bliskosti na modificiranoj Bogardusovoj skali socijalne distance i ustanovljivanja postojanja razlika između Bošnjaka, Srba i Hrvata, urađen je T-test i Mann Whitney test. Ustanovljeno je da postoji statistički značajna razlika između Bošnjaka i Srba u prihvatanju Hrvata. Bošnjaci u statistički značajno većoj mjeri prihvataju Hrvate ($t=6,895$; $r=,000$) nego Srbi.

Kada je u pitanju razlika između Bošnjaka i Hrvata u prihvatanju Srba, rezultati T-testa pokazali su da generalno ne postoji statistički značajna razlika, a u detaljnoj analizi nivoa socijalne bliskosti korištenjem Mann-Whitney testa ustanovljeno je da u statistički značajno manjoj mjeri Bošnjaci prihvataju da Srbi žive u njihovoj ulici ($t=-2,368$; $r=,018$) i da im Srbi budu komšije ($t=-2,182$; $r=,029$) od Hrvata, a Hrvati u statistički značajno manjoj mjeri prihvataju da im Srbi budu zet/snaha ($t=-2,091$; $r=,037$) od Bošnjaka.

Kada je u pitanju razlika između Srba i Hrvata u prihvatanju Bošnjaka, rezultati T-testa pokazali su da Srbi generalno u statistički značajno manjoj mjeri prihvataju Bošnjake od Hrvata ($t=-4,191$; $r=,000$). Rezultati Mann-Whitney testa između Srba i Hrvata u prihvatanju Bošnjaka pokazuju da Srbi u statistički značajno manjoj mjeri prihvataju da Bošnjak živi u BiH ($t=-3,103$, $p=,002$), da živi u njihovoj ulici ($t=-3,278$, $p=,001$), da bude

komšija ($t=-4,323$, $p=,000$), da ide u njihovu školu ($t=-3,464$, $p=,001$), da bude u njihovom odjeljenju ($t=-3,697$, $p=,000$), da sjedi s njim u klupi ($t=-4,356$, $p=,000$), da se s njim druži i posjećuje ga ($t=-4,536$, $p=,000$), da im bude profesor ($t=-4,719$, $p=,000$) i da bude odgajatelj njihovoj djeci ($t=-3,576$, $p=,000$) od Hrvata.

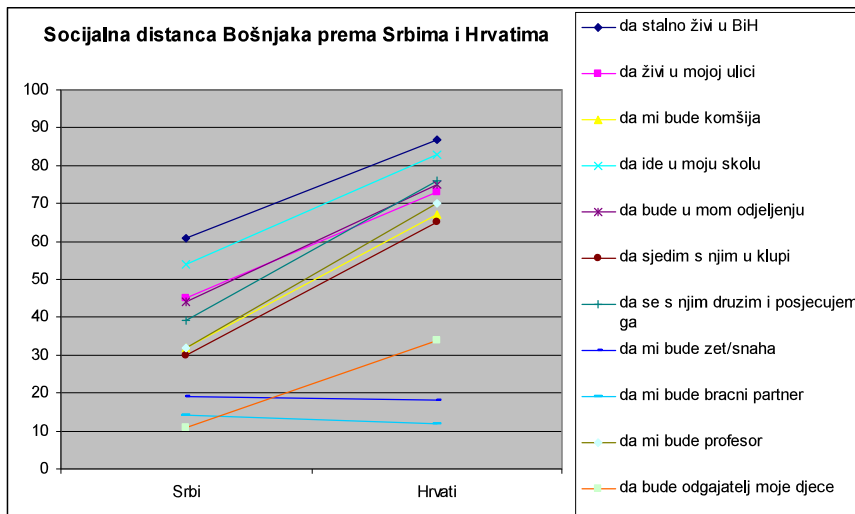

Grafikon 2. Grafički prikaz socijalne distance Bošnjaka prema svim nacijama

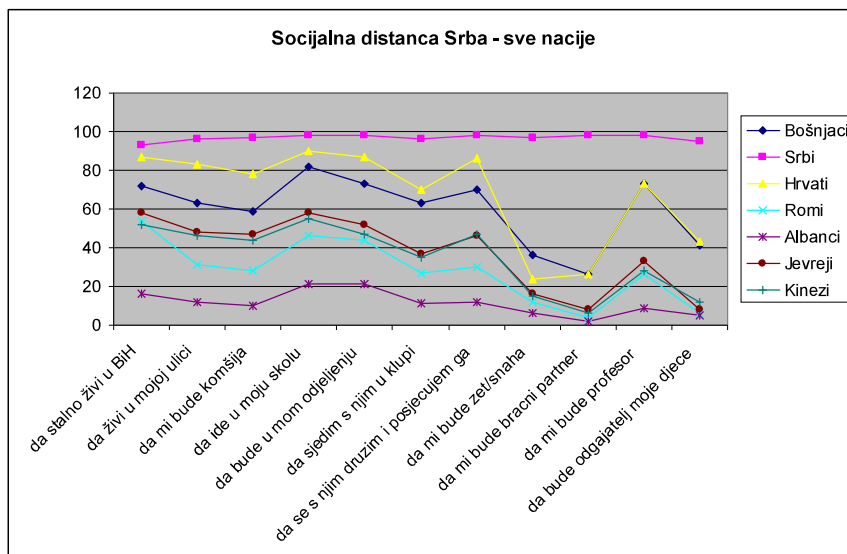
Iz grafičkog prikaza 2 vidljivo je da Bošnjaci u većem broju socijalnih relacija pokazuju najmanju ukupnu socijalnu distancu prema Hrvatima, slijede Albanci, Jevreji, Romi, Kinezi, a najveću ukupnu distancu pokazuju prema Srbima.

Iz grafičkog prikaza 3 vidljivo je da Bošnjaci u najvećem broju socijalnih relacija pokazuju manju socijalnu distancu prema Hrvatima nego prema Srbima. Izuzetak su dvije najbližije socijalne relacije. Za Bošnjake su Srbi prihvatljiviji za bračnu vezu i prihvatljiviji da budu zet/snaha nego Hrvati.

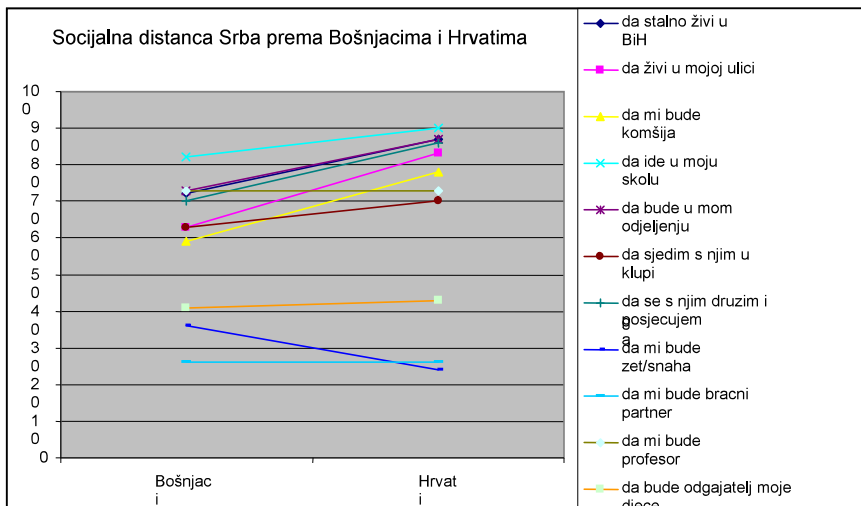
Iz grafičkog prikaza 4 vidljivo je da Srbi u većem broju socijalnih relacija pokazuju najmanju socijalnu distancu prema Hrvatima, slijede Jevreji, Kinezi, Bošnjaci, Romi, a najveću ukupnu socijalnu distancu pokazuju prema Albancima.

Grafikon 3. Grafički prikaz socijalne distance Bošnjaka prema Srbima i Hrvatima

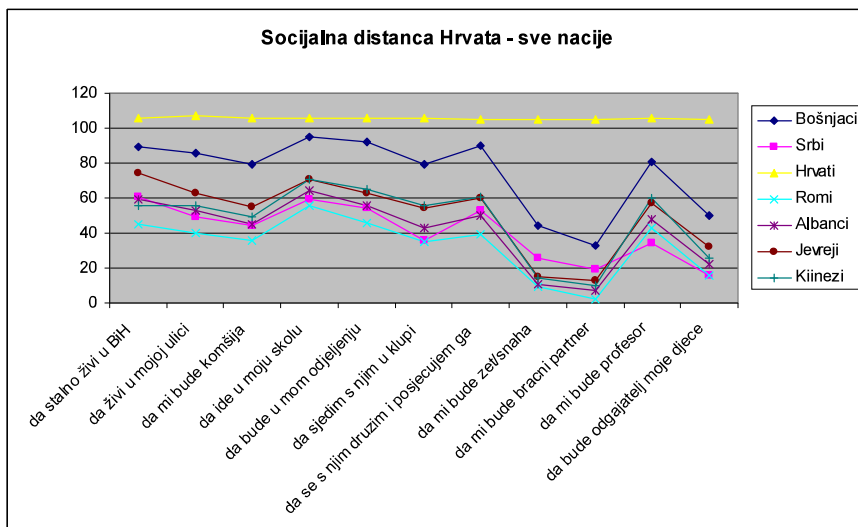

Grafikon 4. Grafički prikaz socijalne distance Srba prema svim nacijama

Grafikon 5. Grafički prikaz socijalne distance Srba prema Bošnjacima i Hrvatima

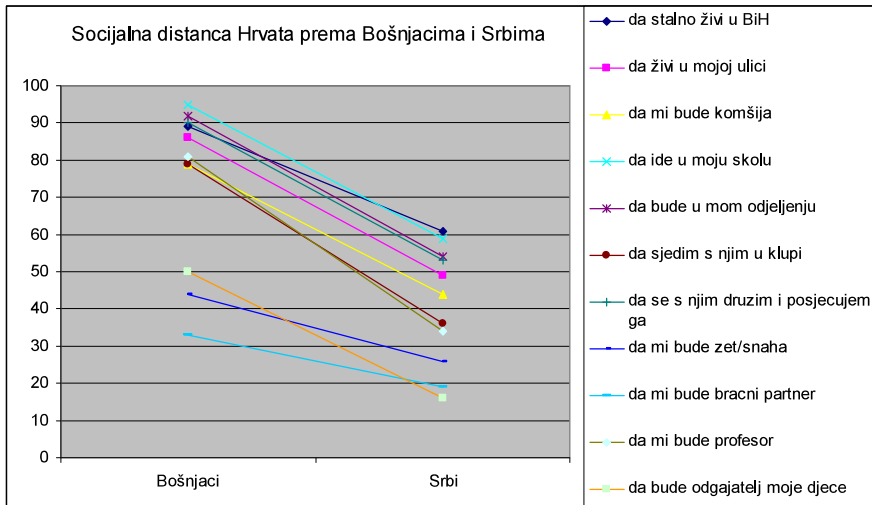
Iz grafičkog prikaza 5 vidljivo je da Srbi u najvećem broju socijalnih relacija pokazuju manju socijalnu distancu prema Hrvatima nego prema Bošnjacima. Izuzetak su dvije najbližije socijalne relacije. Za Srbe su Bošnjaci prihvatljiviji za bračnu vezu i prihvatljiviji da budu zet/snaha nego Hrvati.

Grafikon 6. Grafički prikaz socijalne distance Hrvata prema svim nacijama

Iz grafičkog prikaza 6 vidljivo je da Hrvati u svim socijalnim relacijama pokazuju najmanju socijalnu distancu prema Bošnjacima, slijede Jevreji, Kinezi, Albanci, Srbi, a najveću socijalnu distancu pokazuju prema Romima.

Iz grafičkog prikaza 7 vidljivo je da Hrvati u svim socijalnim relacijama pokazuju manju socijalnu distancu prema Bošnjacima nego prema Srbima.

Grafikon 7. Grafički prikaz socijalne distance Hrvata prema Bošnjacima i Srbima

Situaciju u Bosni i Hercegovini prije rata karakterizirala je javna socijalizacija koja je promovirala suživot, čiji je rezultat bila dosta čvrsta mreža primarnih socijalnih interetničkih odnosa, u kojoj je bio i brak između Bošnjaka, Srba i Hrvata. Ukoliko spremnost na socijalnu bliskost posmatramo kroz definiciju suživota, kao „splet solidarističkih mreža primarnih (neslužbenih) društvenih odnosa među pripadnicima različitih etnija na mikrosocijalnoj razini” (Županov, 1998, str. 214), a imajući u vidu višestoljetnu tradiciju koegzistencije Bošnjaka, Srba i Hrvata i drugih na prostorima Bosne i Hercegovine, onda možemo konstatirati da je period agresije na BiH ostavio duboke tragove, te da je tradiciju velike socijalne bliskosti zamijenio povećani raspon socijalnog odstojanja.

U kontekstu socijalne rekonstrukcije i potrebe razvijanja socijalnog interetničkog senzibiliteta ohrabruju rezultati po kojima, i nakon svega, Bošnjaci i Srbi u najvećem broju socijalnih relacija pokazuju najmanju ukupnu socijalnu distancu prema Hrvatima, a Hrvati prema Bošnjacima. Također, ohrabrujuće je da su Bošnjacima Srbi, a Srbima Bošnjaci, iako u većem broju socijalnih relacija ostvaruju najveću međusobnu socijalnu distancu, u značajnoj mjeri prihvatljivi za bliskije socijalne relacije: za bračnu vezu i da budu zet/snaha.

ZAKLJUČAK

Interkulturalni odgoj znači odgoj za jednakost i toleranciju, pri čemu će se pojedinac moći uzdignuti iznad svoga kulturnog *egoizma* i dosegnuti stanovitu *transkulturalnost*. Pritom, *transkulturalnost* nije samo zahtjev upućen pripadnicima manjinske kulture. Podrazumijeva odgoj i školsku integraciju koji su na suprotnoj strani od segregacije, rasizma, rasne higijene (eugenike), te vjerske, rasne, spolne i socijalne nesnošljivosti.

Interkulturalnost koja će se ograničiti samo na podražavanje ili poštivanje različitog, neće dati značajnije rezultate ako se ne potruži da kreira uvjete za razvoj ove različitosti. Iako je neophodno, da bismo cijenili druge kulture nije dovoljno samo poznavati ih; sama ova činjenica ne isključuje omalovažavanje njihovih nosilaca. Ukoliko govorimo o procesu prihvatanja, potrebno je ne samo poznavati, nego i razvijati simpatiju i saradnju. Produbiti spoznaju o drugom nužno podrazumijeva i produbljavaње saznanja o sebi, kako na individualnom tako i na nivou pripadajuće grupe. Biti interkulturalno odgojen znači moći razumjeti i prihvatiti osobe koje pripadaju drugim kulturama, s vlastitim kulturnim identitetom.

Jedan od zadataka bosanskohercegovačke škole trebao bi biti uključivanje interkulturalnih odgojno-obrazovnih sadržaja u školski kurikulum, koji će se temeljiti na priznavanju kulturnih i drugih osobnosti svih bosanskohercegovačkih građana i njihovih vrijednosti, modela življenja i socijalnog funkcioniranja općenito. Također, trebalo bi učiniti napor i dokinuti prisutnu praksu segregacije u bosanskohercegovačkom odgojno-obrazovnom sistemu kroz „dvije škole pod jednim krovom“, koja je prilog

razvijanju socijalne distance kod mladih i ometajući faktor interkulturalnog dijaloga.

LITERATURA

- Benson, P.G. (1978). *Measuring cross-cultural adjustment: The problem of criteria*, International Journal of Intercultural Relations. 2, 21–37.
- Byram, M. & Zarate, G. (1997). *Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence*. U: Byram, M., Zarate, G., Neuner, G. *Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching*, Strasbourg: Council of Europe.
- Byram, M. (2000). *Assessing Intercultural Competence in Language Teaching*. Sprogforum. n. 18. vol. 6. p. 8-13.
- Hrvatić, N. & Piršl, E. (2007). *Interkulturalne kompetencije učitelja*. u: *Kompetencije i kompetentnost učitelja*, Babić, N. (ur.). – Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku (Hrvatska). Kherson State University (Ukraine). 221–228.
- Hrvatić, N. (2005). *Interkulturalni kurikulum i/ili obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina*. Izazovi obrazovanja na manjinskim jezicima. Toldi, Eva (ed). 63–73. Novi Sad: Pedagoski zavod Vojvodine,
- Kim, Y.Y. (1991). *Intercultural communicative competence*. In S. Ting-Toomey & F. Korzeny, *Cross-cultural interpersonal communication* (pp. 259-275) California: Sage Publications.
- Ruben, B.D. (1987). *Guidelines for cross-cultural communication effectiveness*. In L. F. Luce & E. C. Smith (Eds.). *Towards internationalism* (pp. 36-46).
- Ruben, B.D. (1989). *The study of cross-cultural competence: Traditions and contemporary issues*. International Journal of Intercultural Relations, 13, 229-240.
- Ruben, B.D., Kealey, D. (1979). *Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation*. International Journal of Intercultural Relations. 3. 15–48.

- Sleeter, C. & Grant, C.A. (1994). *Making choices for multicultural education*. New York: Merrill/Macmillan Publishing Company.
- Vejo, E. (2003). *Priroda porodičnog odgojnog uzora kod Bošnjaka*. Zenica: Islamska pedagoška akademija.
- Županov, J. (1998). Etničnost i politika na europskom geopolitičkom prostoru. u Ružica Čičak-Chand i Josip Kumpes (ur.) *Etničnost, nacija, identitet: Hrvatska i Europa*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti; Naklada Jesenski i Turk; Hrvatsko sociološko društvo, str. 199–223.

Conference paper

CONTRIBUTION TO THE INTENSIFICATION OF INTERCULTURAL DIALOGUE THROUGH A MODERN SCHOOL CURRICULUM

Izet Pehlić, PhD

Abstract

The role of school as an educational factor is to empower a young person in the field of social competences in order to enhance the sensitivity for the development of social closeness among different social groups.

This research endeavor aims to further clarify the social distance among Bosnian- Herzegovinian high school students. The research sample consisted of 310 high school students (General High School in Zenica, Pale High School Center, Fr. Grga Martić High School in Mostar). The classes were randomly selected. In this study, the General Socio-Demographic Questionnaire and the Social Distance Scale were used.

The findings could serve as a starting point for the creation of the inter-ethnic and inter-religious dialogue programs. They can also be an incentive for planning and programming a stronger presence of intercultural education and the education for democracy and peace in school curriculum.

Keywords: intercultural education, social distance, school curriculum

أ. د. عزت بهلبيش، كلية التربية الإسلامية، جامعة زينيتسا

الإسهام لتكثيف الحوار بين الثقافات من خلال المنهج المدرسي المعاصر

الملخص

يتمثل دور المدرسة كعامل تعليمي في تمكين الشباب في مجال الكفاءات الاجتماعية، وفي تعزيز التعاطف لتطوير التقارب الاجتماعي بين الفئات الاجتماعية المختلفة. ويهدف هذا البحث إلى تسليط الضوء على المسافة الاجتماعية بين طلاب المدارس الثانوية في البوسنة والمهرسك. وتتكون عينة البحث من 310 طلاب المدارس الثانوية (المدرسة الثانوية العامة في زينيتسا، والمدرسة الثانوية في مدينة بالة، ومدرسة فرى غراغا مارتيش الثانوية في موستار). تم اختيار الفصول عشوائياً. واستخدم في البحث: الاستبيان الاجتماعي الديمغرافي العام ومقياس المسافة الاجتماعية.

يمكن أن تكون نتائج البحث بمثابة نقطة الانطلاق لإنشاء برامج للحوار بين الأعراق والأديان، وأن تكون حافزاً لتخطيط وبرمجة حضور أكثر وضوحاً للتعليم بين الثقافات والتعليم من أجل الديمقراطية والسلام في المناهج الدراسية.

الكلمات الأساسية: التعليم بين الثقافات، المسافة الاجتماعية، المناهج الدراسية